

organization of the budget process, as municipalities have got new rights and powers. First of all financial autonomy allows local councils to make their own respective local budgets without waiting for state approval.

In fact, we can say that the reform of fiscal legislation is aimed at:

- ensuring budgetary autonomy and financial independence of local budgets;
- encouraging local communities to unite and to form able communities.

Key words: fiscal legislation, taxes, budget, fiscal decentralization, income, tax revenues, fiscal autonomy.

Стаття надійшла 30 вересня 2015 р.

УДК 351:330.15

**М. Є. Стадник,
О. В. Стадник**

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАГРОЗ ПРІСНОВОДНІЙ БЕЗПЕЦІ

Охарактеризовано запаси води на планеті Земля, важливість прісної води для життєдіяльності людини. Сформульовано визначення поняття прісноводної безпеки, визначено її місце в системі національної та економічної безпеки.

Окреслено визначення поняття загрози прісноводній безпеці, виокремлено їх види та детально охарактеризовано кожен із них; встановлено основні чинники, які створюють дефіцит прісної води, формують достатній або надлишковий рівень забезпечення населення прісною водою.

Ключові слова: водні ресурси, прісна вода, прісноводна безпека, загроза, види загроз, класифікація.

Постановка проблеми. Вода – найпоширеніша речовина на планеті Земля. Без неї не може існувати жоден живий організм. Проте для підтримання нормальної життєдіяльності людству потрібна лише якісна прісна вода, запаси якої в основному зосереджені в річках та озерах і обмежені, а їх забруднення загострює водну проблему.

Донедавна вважалося, що вода – безмежний дар природи, але нині проблема водозабезпечення населення якісною прісною водою виникла не в одній країні. Нестача води призводить до неврожаїв, вимирання худоби, припинення діяльності підприємств, функціонування яких пов'язано з використанням води, злиднів, розпачу, антисанітарії, вимирання населення тощо.

Нестача води часом зумовлює конфлікти різних рівнів та ступеня напруженості. Тому чимало науковців і практиків уважають, що

Третя світова війна розпочнеться за водні ресурси. Таким чином, питання прісноводної безпеки набуває актуальності в сучасному світі.

Стан дослідження. Питання раціонального використання та охорони водних ресурсів у науковій літературі вивчено доволі ґрунтовно. Цій проблемі присвячували свої праці такі науковці, як О. Ф. Балацький, Б. В. Буркинський, О. О. Веклич, К. Г. Гофман, Б. М. Данилишин, Джеффри Д. Сакс, А. Ендерс, В. С. Кравців, М. В. Курик, М. Я. Лексін, Л. Г. Мельник, В. С. Міщенко, І. М. Потравний, Т. В. Стрикаленко, О. М. Теліженко, С. К. Харічков, М. А. Хвесик, Л. Хенс, Є. В. Хлобистов, М. Янг та інші.

Метою статті є визначення суті загроз прісноводній безпеці та виокремлення їх видів.

Виклад основних положень. Актуалізація проблеми забезпечення населення прісною водою і можливість виникнення конфліктних ситуацій через це спонукає науковців світу вживати порівняно нові терміни: «водна безпека» або «прісноводна безпека». Останній термін, на нашу думку, щодо особистості більш вдалий, адже для забезпечення нормальної життєдіяльності людини необхідна прісна вода.

На превеликий жаль, уживаючи термін «прісноводна безпека», вчені часто не формулюють його визначення, а лише характеризують як різновид продовольчої або ресурсної безпеки [1; 2].

Враховуючи, що і продовольча, і ресурсна безпека є підсистемою нижчого порядку системи «Економічна безпека», яка є підсистемою національної безпеки, то їх ієрархія виглядатиме так (рис. 1):

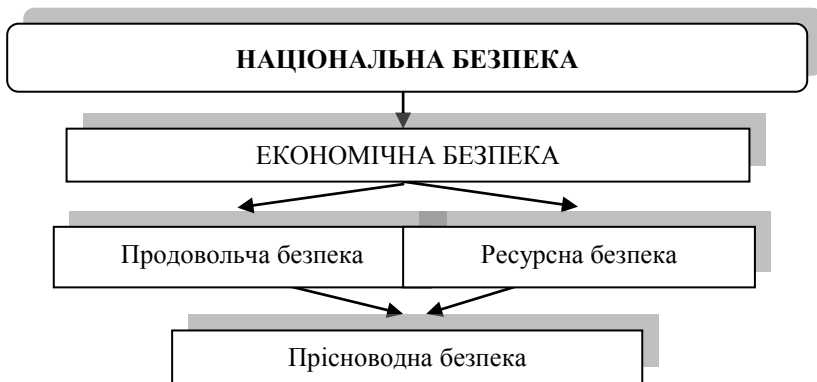

Рис. 1 Часткова ієрархічна структура національної безпеки

За відсутності визначення терміна «прісноводна безпека», спробуємо надати йому свого трактування.

Отже, під прісноводною безпекою пропонуємо розуміти «здатність держави незалежно від внутрішніх та зовнішніх умов і загроз забезпечувати населення країни прісною водою необхідної кількості та належної якості на рівні науково обґрунтованих норм споживання з метою зміцнення здоров'я та підтримання нормальної життєдіяльності кожного громадянина, сприяння розширеному відтворенню населення, соціально-політичній стабільності в країні, її стійкому економічному розвитку, зміцненню позицій країни на міжнародному рівні» [3, с. 148].

Критична ситуація, що виникла з водним середовищем у результаті діяльності людини, призвела до серйозної загрози водній безпеці майже п'яти мільярдів осіб і виживанню тисяч водних видів рослин і тварин [4].

Загрозами прісноводній безпеці слід уважати наявні і потенційно можливі явища і процеси, що негативно впливають на процес забезпечення населення питною водою необхідної кількості та належної якості з метою підтримання нормальної життєдіяльності людини.

Для уникнення загроз прісноводній безпеці необхідне дотримання балансу двох складових:

- 1) питної води необхідної кількості та належної якості;
- 2) чисельності населення.

У результаті матимемо або недостатнє (дефіцит), або достатнє, або надлишкове забезпечення населення питною водою. Зрозуміло, що відповідність між наявністю питної води необхідної кількості та належної якості і наявною чисельністю населення формує достатнє забезпечення населення питною водою.

Якщо кількісно переважає наявна чисельність населення, то матимемо недостатнє забезпечення питною водою або її дефіцит, а якщо обсяги питної води вищі, то виникає надлишкове забезпечення населення питною водою.

Усі чинники, котрі порушують цей баланс, спричиняють певні загрози прісноводній безпеці. Загалом усі загрози прісноводній безпеці можна розділити на чотири групи: природні, соціальні, економічні і політичні (рис. 2).

Серед них слід виокремити групу соціальних загроз, а у ній – значне зростання чисельності населення планети.

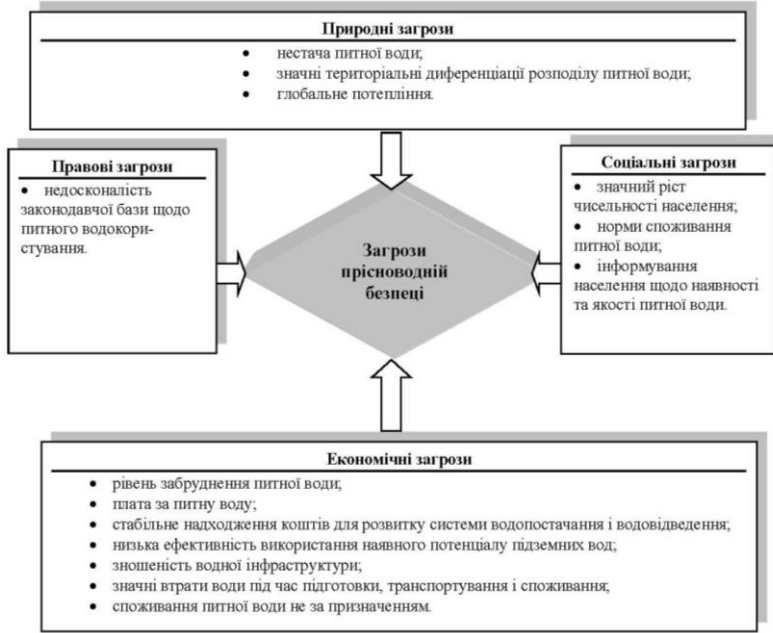

Рис. 2 Види загроз прісноводній безпеці

Чисельність населення Землі постійно змінюється, не постійними є і темпи її зростання. Нині чисельність населення планети становить 6,8 млрд. осіб.

У середині XX ст. темпи її зростання становили 2% в рік, до початку XXI ст. вони знизились до 1,2%. Зараз чисельність населення світу щороку зростає на 79 млн. осіб.

Якщо такі темпи зростання зберуться і надалі, то в 2012 р. чисельність населення планети становитиме 7 млрд. осіб, в 2025 р. – 8 млрд. осіб, а в 2045 р. – 9 млрд. осіб.

В Україні чисельність населення, навпаки, знижується. За період 1990–2014 рр. вона скоротилась на 12,4%. За цей період значно зменшилася народжуваність (із 12,6 осіб на 1000 наявного населення у 1990 р. до 10,8 осіб у 2014 р.) та зросла смертність (із 12,1 осіб на 1000 наявного населення у 1990 р. до 14,7 осіб у 2014 р.). У результаті природний приріст (0,5 осіб на 1000 наявного населення у 1990 р.) трансформувався у природне скорочення чисельності населення (3,9 осіб на 1000 наявного населення у 2014 р.).

Зі зростанням чисельності населення планети зростає і потреба у воді, зокрема питній, але також збільшуються і норми споживання води на людину.

За даними експертів, людині на добу необхідно мінімум 20 літрів води, а з урахуванням використання води на гігієнічні та побутові потреби (купання, прання, прибирання, миття посуду тощо) – 100–200 літрів води щоденно або 36–72 м³ на рік. Якщо ще врахувати потреби промисловості, сільськогосподарського виробництва, соціальної сфери, то мінімальна норма на душу населення оцінюється приблизно в 1 тис. м³ води на рік, а достатня – у 1,7 тис. м³. Попри це, витрати води у світі характеризуються надзвичайною різноманітністю: близько 1,1 млрд. осіб використовують лише 5 літрів води в день, у Європі – 200, а в США – 400 літрів на одного жителя в день [8]. Загалом сучасні європейці витрачають для особистих потреб у 8 разів більше прісної води, ніж їхні предки.

Ще однією загрозою соціального характеру є незадовільне інформаційне забезпечення населення щодо наявності та якості питної води. Людина також має усвідомлювати, якої шкоди довкіллю і водним ресурсам може завдати. У зв'язку з цим необхідно збільшувати обсяги літератури спеціального призначення, теле- та радіо-програм, упроваджувати освітні екологічні програми у школах і вищих навчальних закладах, інформувати громади та відповідні органи влади щодо проблем питного водопостачання.

Серед природних загроз особливо слід виділити нестачу питної води, значні територіальні диференціації розподілу питної води, глобальне потепління.

З одного боку, води на нашій планеті дуже багато, адже із загальної площі поверхні земної кулі, яка становить 510 млн. км², майже 3/4 вкрито водою – океанами, морями, річками, озерами, льодовиками. Кількість води на Землі вимірюється гігантською цифрою – 1,38 млрд. км³ (за деякими даними – 1,45 млрд.), із яких 97,5% сконцентровано у світовому океані. Якщо цією водою рівномірно вкрити всю земну кулю, то її шар становив би 3700 м. У середньому на кожного жителя нашої планети припадає 274 млн. м³ морської води [5].

З іншого боку, води, придатної для господарського використання, та питної дуже мало. Кількість прісної води на планеті становить 35 млн. км³ або 2,5% всієї Гідросфери. На кожного жителя в середньому припадає 7 млн. м³ води. Більшість її (майже 69%) важкодоступна для людини, оскільки зосереджена в льодовиках Арктики, Антарктики, Гренландії і на гірських хребтах. Ще близько 30% прісної води знаходиться у водоносних підземних горизонтах і лише 0,3% – у річках,

озерах і болотах. Найважливіше значення для життєзабезпечення має прісна вода, що сконцентрована в руслах річок, а це лише 0,006% загальних запасів прісної води. У зв'язку зі значними коливаннями річкового стоку з року в рік і впродовж року без регулювання можемо використати лише сталу його частину – близько 25%. За спорудження водоймищ використання може в кращому разі сягнути 50% [5].

Окрім цього, слід зазначити, що запаси прісної води земною кулею розподілені надзвичайно нерівномірно. За водним балансом поверхня суші поділяється на дві контрастні частини: одна характеризується надлишком вологи і нестачею тепла, інша – теплим і сухим кліматом. До другої належить 33% території Європи, 60% Азії, майже вся Австралія, більша частина Африки, західні райони Північної Америки і близько 30% Південної Америки.

За даними ООН, дефіцит прісної води у світі становить 230 млрд. м³ на рік, а за 20 років нестача сягне двох трильйонів кубометрів [6]. Водний дефіцит сьогодні відчувають близько 250 млн. людей у 26 країнах [7].

39 країн світу отримують значну частину необхідної їм води з-за кордону. Серед них можна виділити Молдову, Румунію, Угорщину, Туркменістан, Хорватію, Ізраїль, які більше 75% своїх водних ресурсів одержують ззовні, а також Азербайджан, Латвію, Словаччину, Узбекистан, Україну, забір води яких на 50% залежить від зовнішніх джерел.

За даними, наведеними у Доповіді ООН про стан водних ресурсів світу, можна констатувати те, що найбільш забезпеченими водними ресурсами є Австралія й Океанія, де на 1% частки населення зазначеного регіону у структурі жителів планети припадає приблизно 5,0% частки його водних запасів, а також країни Південної Америки (4,4%). Найменше водних запасів у країн Європи та Азії (на 1% частки їхніх жителів у структурі населення планети припадає по 0,6% частки їх водних запасів). Дещо вищим (0,8%), але зовсім недостатнім, є вказаний показник у країнах Африки [9].

Дефіцит водних ресурсів, зокрема питної води, також зростає внаслідок глобального потепління, яке спричиняє значні зміни кліматичних умов, порушення чутливих екосистем, зсув усіх кліматичних зон від екватора до полюсів, вимирання деяких видів флори та фауни, зміни напрямів вітру та течій океану, підвищення рівня моря, затоплення прибережних земель, збільшення кількості збитково зволжених земель, значне випаровування води з поверхні землі, а також посилення ризику виникнення таких стихійних лих, як циклони, посухи, пожежі, повені, урагани.

До економічних загроз прісноводній безпеці слід віднести: рівень забруднення питної води; плату за питну воду; стабільне надходження коштів для розвитку системи водопостачання і водовідведення; низьку ефективність використання наявного потенціалу підземних вод; зношеність водної інфраструктури; значні втрати води під час підготовки, транспортування і споживання; використання питної води не за призначенням.

Намагаючись задовольнити свої потреби, людство водночас руйнує сферу свого існування – навколишнє природне середовище, забруднюючи усі його компоненти. Винятком у цьому не є і водні ресурси.

Забруднення вод згубно впливає і на довкілля, і на людину. Води втрачають свою природну здатність до самовідтворення, гине водна флора та фауна, поширюються небезпечні хвороби. Забруднення джерел питного водопостачання часто стає причиною захворюваності на кишкові інфекції, спричиняє алергію, гепатит, рак та інші хвороби, в окремих випадках – із летальним наслідком.

Упродовж останніх років забрудненість водних ресурсів в Україні значно коливалась. Так, 2000–2007 рр. відзначаються зростанням обсягу скинутих забруднених зворотних вод без очищення в розрахунку на одну людину та частки їх скиду в структурі загального обсягу зворотних вод. У 2008 р. і 2009 р. спостерігається їх різке зниження приблизно у 2 рази, що могло бути наслідком як екологізації виробництва, так і ослаблення діяльності підприємств, відтак скидання забруднених вод у період економічної кризи. Але крива ВВП у розрахунку на одну особу (з урахуванням індексу інфляції) друге припущення повністю заперечує. Все-таки підприємці розпочали більше уваги приділяти безпечності виробництва для довкілля (рис. 3).

Основними джерелами забруднення водойм вважають: атмосферні опади, що містять вимиті з повітря забруднювальні речовини промислового походження; побутові стічні води, які надходять через каналізаційну систему; промислові стічні води; стічні води сільськогосподарських підприємств, до яких належать відходи тваринницьких комплексів, змиви з полів дощами й талими водами пестицидів і гербіцидів тощо. До галузей економіки, які завдають найбільшої шкоди довкіллю, належать переробна, видобувна та хімічна промисловість, нафтопереробні, цементні та целюлозно-паперові підприємства, паливно-енергетичний комплекс, сільськогосподарське виробництво, будівництво та виробництво будівельних матеріалів, військова промисловість і військові об'єкти, металургійна промисловість, транспорт, комунальні підприємства.

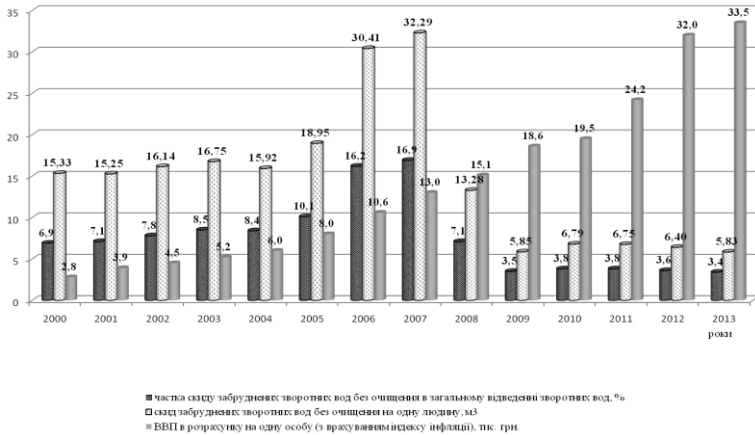

Рис. 4 Динаміка забрудненості водних ресурсів України.
2000–2013 рр.

Побудовано автором самостійно за джерелом [10]

Для попередження впливу на стан водних ресурсів усього різноманіття чинників і ліквідації негативних наслідків цього слід здійснити низку заходів техніко-технологічного, організаційного, фінансового та правового характеру.

Вичерпність природних ресурсів, катастрофічне їх забруднення, втрата довкіллям здатності до самовідтворення та й інші чинники підвищують актуальність проблеми адекватної плати за природні ресурси, серед яких вода, водні ресурси виконують неабияку роль.

Однак ефективність наявного економічного механізму водокористування низька, потребує вдосконалення і притаманний йому інструментарій. Ефективне функціонування економічного механізму використання водних ресурсів можливе лише за умови здійснення таких заходів, як: удосконалення процедури формування цін і тарифів на воду; стабільне надходження коштів для подальшого розвитку всієї системи водопостачання і водовідведення; вдосконалення існуючих і розробка нових фінансово-економічних інструментів водокористування; посилення ролі стимулювально-компенсаційних інструментів економічного механізму водокористування; цільова та територіальна спрямованість коштів, отриманих за порушення правил водокористування, на реалізацію програм з відтворення водних ресурсів, попередження негативного впливу на них, запровадження водозберігальних

і екологобезпечних технологій; формування внутрішнього ринку квот на забруднення та понадлімітне використання водних ресурсів.

Загрозами економічного характеру також є: низька ефективність використання наявного потенціалу підземних вод; зношеність водної інфраструктури; застарілі технології водопостачання та їх невідповідність вимогам ресурсозбереження та екологічної безпеки; значні втрати води під час підготовки, транспортування і споживання; використання питної води не за призначенням (на технічні цілі).

До загроз правового характеру належать недосконалість і недостатність законодавчої бази щодо питного водопостачання, норм, загального водопостачання і водовідведення.

Висновки. Вода припинила бути безмежним даром природи. Запаси доступної прісноводної води у світі майже вичерпані. Нарощування обсягів водовикористання на особисті, господарські та комунальні цілі внаслідок зростання чисельності населення, перевитрата води, забруднення природних водоймищ стічними водами дедалі більше загострюють проблему гарантування прісноводної безпеки країн і вимагають негайних дій.

Зокрема, слід запровадити низку заходів, а це: повсюдна і розумна економія питної води, використання її лише за призначенням і правове регулювання зазначених процесів, запровадження новітніх методів очищення води, впровадження мало- та безвідходних технологій, використання льодовикової води, опрісненої води морів та океанів, установлення чіткого контролю за станом водопровідної мережі та недопущення аварій, врегулювання плати за воду, попередження втрат води тощо.

1. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави. Статистика процесу забезпечення: підручник для держ. службовців, науковців, студентів і аспірантів вищих навч. закладів ек. профілю / Г. Пастернак-Таранушенко; за ред. проф. Б. Кравченка. – К.: Кондор, 2002. – 302 с.

2. Комарницький І. М. Проблеми забезпечення економічної безпеки держави / І. М. Комарницький, І. А. Франів, Б. М. Комарницький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Tiru/2010_29/Komarnic.pdf>

3. Стадник М. Є. Прісноводна безпека: суть, загрози та способи їх подолання / М. Є. Стадник // Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія економічна. – Львів. – 2010. – Вип. 2. – С. 145–155.

4. Забруднення водойм загрожує водній безпеці п'яти мільярдів людей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eco-ua.org/ecology-world/8380-zabrudnennja_vodoj_m_zagrozhueh_vodnij_bezpeki_pjaty_miljardiv_ljudej

5. Зуб Л. М. Малі річки України: характеристика, сучасний стан, шляхи збереження / Л. М. Зуб, Г. О. Карпова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uarivers.net/ukr_rvrs/rivers.htm>.

6. Коваленко Н. За двадцять років нестача води сягне трильйонів кубометрів / Н. Коваленко, О. Лашенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.radiosvoboda.org/content/Article/1192634.html>>

7. Стан водних ресурсів: ситуація в світі та в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.mama-86.org.ua/archive/waterday2005/resources.htm>>

8. Землі загрожують війни за водні ресурси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.otherside.com.ua/news/detail.php?lang=1&id=12419>>

9. Вода для людей, вода для життя: Доклад ООН о состоянии водных ресурсов мира [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <www.unesco.org/water/wwap/wwdr/ex.../ex_summary_russ.pdf>

10. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Стадник М. Е., Стадник О. В. Классификация угроз пресноводной безопасности

Охарактеризовано запаси води на планеті Земля, важність пресної води для життєдіяльності людини. Сформульовано визначення поняття пресноводної безпеки, визначено її місце в системі національної та економічної безпеки. Дано визначення поняття загрози пресноводної безпеки, виділено її види і детально охарактеризовано кожен з них; визначено основні фактори, які створюють дефіцит пресної води, формують достатній або надмірний рівень забезпечення населення пресною водою.

Ключевые слова: водные ресурсы, пресная вода, пресноводная безопасность, угроза, виды угроз, классификация.

Stadnyk M. Ye., Stadnyk O. V. Classification of freshwater security threats

The article emphasizes that the Earth's fresh water supply that is the most necessary for human life, is extremely small. And it significantly reduces with the development of the world economy, giving rise to conflicts at various levels and degrees of tension.

The paper defines «freshwater security» and characterizes its place in the system of national security. The definition of threat is also outlined. Kinds of threat to freshwater security are highlighted.

Among social threats to freshwater security we can identify significant population growth, overconsumption standards of drinking water, lack of public awareness about the availability and quality of drinking water, among natural – the lack of drinking water, significant territorial differentiation of drinking water distribution, global warming, and among legal – the imperfection and lack of legislative framework for drinking water supply, norms of general water supply and sanitation.

The economic freshwater security threats include contamination level of potable water, charges for drinking water, unstable flow of funds for the development of water supply and sanitation, low efficiency of existing groundwater potential usage, deterioration of water infrastructure, and significant water loss during preparation, transportation and consumption of drinking water for other purposes.

The author analyzes the impact on freshwater security of each of the main threats and indicates measures to cover the shortage of fresh water: universal intelligent saving of drinking water, its usage only for its intended purposes and legal regulation of these processes, the introduction of new methods of water purification, the introduction of low-waste technologies, the use of ice water, desalinated water of seas and oceans, establishment of strict control over the water supply network and prevention of accidents, adjustment of charges for water, prevention of water loss and others.

Key words: *water, fresh water, freshwater security, threat, threat types, classification.*

Стаття надійшла 21 грудня 2015 р.

УДК 351.84:364

Т. Б. Токарський

ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ПОЛЬЩІ

Проаналізовано одну із найважливіших ланок реформованої системи соціального страхування – Управління соціального страхування (УСС), досвід якого цінний у контексті розвитку національних засад соціального страхування. На основі конституційних норм Польщі, її законодавства та міжнародних правових норм розглянуто завдання, структуру, види соціального страхування та принципи підпорядкованості певним видам страхування в УСС Республіки Польща.

Ключові слова: *Управління соціального страхування, реформування системи соціального страхування, завдання УСС, польське законодавство, правові норми системи страхування, види соціального страхування.*

Постановка проблеми. Україна щойно започатковує реформування системи соціального захисту населення як важливої складової соціальної сфери, відтак безцінним видається досвід усіх європейських країн, зокрема тих, які, по-перше, розпочинали реформування не так давно; по-друге, близькі нам ментально; по-третє, спроможні і охоче надають консультативні послуги для створення ефективної системи захисту й підтримки населення у соціальному сегменті.